

השואה

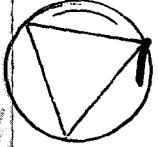
כתב עת לענייני קולנוע בהוצאת סינמטק תל-אביב

ג'וזף לוסי • לאנצמן • קגני
פסטיבל ברלין '86 • בודאפשט

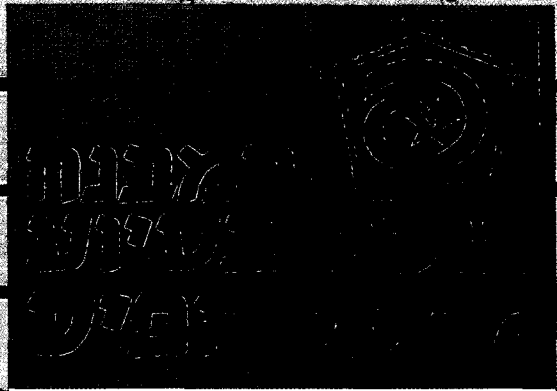
תכנית סינמטק ת"א לחודשים מאי-יוני '86

סינמטק: פרק 10
קולנוע 1986
מאי ויני # 28

פרק 10 סינמטק ת"א
מאי ויני 1986

קלוד לאנצמן, במאי "שואה"

לא רק אתה "צריך פיס בחיים". כמוך זקוקים לפיס מוסדות החינוך והבריאות הממלכתיים, הרשויות המקומיות, וכל אותם גופים ומוסדות בישראל שכספי מפעל הפיס הם חלק בלתי נפרד ותנאי לקיומם. ההתפתחות המואצת של מפעל הפיס בשנים האחרונות, מוצאת את ביטוייה בהזדמת מיליארדי שקלים מדי שנה בשנה לבניית מאות פרויקטים בתחומים רבים ומגוונים.

בשנים 1983-84 נבנו ושוקמו בכספי המפעל 1285 כיתות וחדרי לימוד. הוקמו ושופצו למעלה מ-2500 מקלטים. נבנו 103 מבני בריאות, מוסדות ומועדונים לקשישים; נרכשו והותקנו מחשבים ב-169 רשויות מקומיות וב-395 בתי-ספר. נתונים אלה ורבים אחרים, הפכו את מפעל הפיס למנוף רב עוצמה בתנופה הבנין וביצירת התשתית, בקידום החינוך, הבריאות והחברה בישראל.

גם המדינה "צריכה פיס בחיים".

337 סיס זמין

זירת הפיס

ספרות

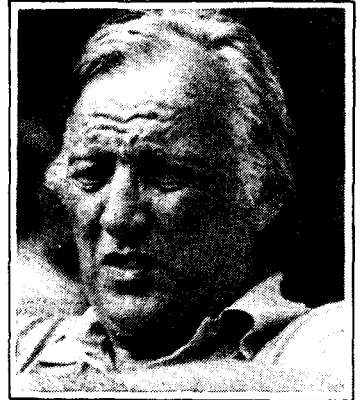
כתב עת לענייני קולנוע בהוצאת סינמטה תל-אביב

קלוד לאנצמן

"שואה" הסרט, לא רק מציב אמות מידה חדשות, מוסריות פוליטיות וחברתיות בהתייחסות לשואה, אלא גם מתולל מהפכה באסתטיקה של הקולנוע. קלונד לאנצמן, היוצר, מציין בראיון עם דן פיינרו (עמ' 6), כי אין זה סרט תעודי כי אם דרמה שבה הגיבורים משחקים את עצמם.

ג'וזף לואסי

הסינמטק מציג רטרוספקטיבה עשירה מסרטיו של מי שכונה עלידי רבים "הבמאי לבמאים". מיכל פרידמן מאירה את האיש ותולדותיו (עמ' 9); דני ורט ערך ביופילמוגרפיה מפורטת שלו (עמ' 12) וכתב הערכה מיוחדת של סרטו החשוב ביותר, "המשרת" (עמ' 17).

ג'וזף לואסי

תכנית הסינמטק (עמ' 19)

ברלין 86

בכוונה או שלא בכוונה היה פסטיבל ברלין האחרון מעין פסטיבל יהודי. סרטים רבים עסקו ביהודים, ביהדות או בישראל - דיווחו של דן פיינרו (עמ' 35).

בודאפשט 86

הסרטים הבולטים ביותר בשבוע הסרט ההונגרי שנערך בבודאפשט, סמוך לפסטיבל ברלין, היו סרטי התעודה - יוצאי דופן בסגנונם, מרשימים בהיקפם. סקירתה של עדנה פיינרו (עמ' 42).

הגיגים

יכין הירש נפרד מהשחקן ג'יימס קגני (עמ' 46) וגידי אורשר מהלל את סילברדו כתיסמונת להידוש המערבון (עמ' 48).

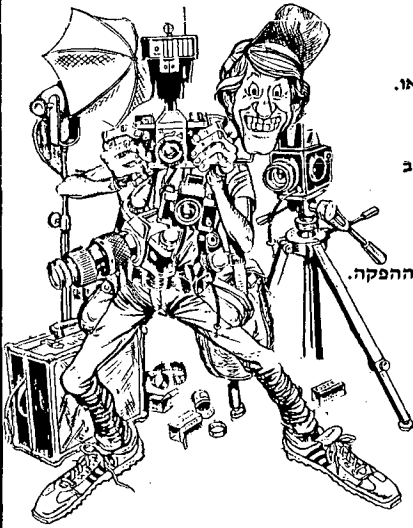
ג'יימס קגני

בית הספר לאמנות הקולנוע

The Tel-Aviv Film Art School.

מודיע על פתיחת ההרשמה לעונת הלימודים
תשמ"ז 87/86 במקצועות הבאים:

אוקטובר
86

1. **גרפיקה ואנימציה במחשב.**
COMPUTER GRAPHICS AND ANIMATION
עקרונות הפעלה, הכרת הציוד תרגול מעשי, שיטות העברה לווידיאו ולפילם.
2. **תכנון יצור ועיצוב בעזרת מחשב תיב"ם**
COMPUTER ENGINEERING AND DESIGN
הנדסת מכונות, הנדסה אלקטרונית, ארכיטקטורה ועיצוב פנים, אמנות המחשב.
3. **סדנת סרטים-וידאו**
TOTAL MOVIE MAKER—VIDEO
הפקה בימוי צילום ועריכה של סרטי עלילה לקולנוע וטלוויזיה בטכניקת הוידאו.
עבודת גמר-הפקת סרט עלילתי בקבוצה.
4. **עריכת וידאו ופעולות וידאו**
VIDEO EDITING AND SPECIAL EFFECTS
עקרונות העריכה. תפעול חדר עריכה אלקטרוני. מבוא לפעולות וידאו.
5. **תסריטאות לסרטי עלילה ותעודה**
SCRIPT WRITING
סדנה מעשית הכוללת תאוריה וטכניקה ממורטת של שלב אחרי שלב בכתיבת תסריט מתקציר לתסריט צילומים מלא.
6. **הפקה לקולנוע וטלוויזיה**
FILM AND T.V. PRODUCTION
תכנון תיקצוב ותפעול צוות הסרטה. שבירת תסריט והכרת תהליכי ההפקה.
7. **איפור לקולנוע וטלוויזיה**
FILM AND T.V. MAKEUP
קורס יסודי כולל שעורי העשרה בתחומי הסרטה.
8. **יסודות השפה הפילמאית**
FILM LANGUAGE PRINCIPLES
תולדות הקולנוע, ניתוח סגנונות מראשית הראינות עד ימינו, הקרנת סרטים קלאסיים מכל התקופות.
9. **משחק-גילאי 17 עד 30**
ACTORS STUDIO 17-30
משחק תנועה, ניתוח מחזות, תרגול לפני מסרתי וידאו. תיאטרון קולנוע וטלוויזיה.
10. **משחק-גילאי 30 ומעלה**
ACTORS STUDIO 30+
11. **פנטומימה**
PANTOMIME

צוות מורים אקדמאי. יחס אישי לכל תלמיד. תעודת גמר למסיימים. עזרה במציאת עבודה. משתתפי הקורסים יוכלו להשתתף בשעורי העשרה בתחומי הצילום הציור ותולדות האמנות.

קבלת קהל:
ימים ראשון עד חמישי בין 11:00 ל-13:00,
יום שלישי גם בין 16:00-18:00.
טלפון ישירות למנהל ביה"ס דוד גרינברג 03/233493

03/248340 טל.

פתיחת הלימודים אוקטובר 86

פרטים והרשמה:
משרד "בית הספר לאמנות הקולנוע"
רח' איבן גבירול 101 דלת 3 תל-אביב
בקש פרוספקט מלא ושלח לך בדואר.

מיקי הורק * קים באסינג'ר
(שנת הדרקון)

שברו את כל האוסכרות...

שבועות של 9 1/2 weeks

שכרון חושים

סרטו החדש של אדריאן ליין ("פלאשדנס")

בכורה ארצית

"לילי", רמתגן

"לימור החדש", תל-אביב

הפצה: שבעה מנכים

PSO

הראיון עם העורכת הישראלית זיווה פוסטק (סינמטק מס' 25) שעבדה עם קלוד לאנצמן על הסרט "שואה", נערך עוד לפני שהספקנו לצפות בסרט. בינתיים, הוא הוצג בפסטיבל הסרטים בברלין, היכה בתדהמה את הצופים והפך לאירוע המרכזי של הפסטיבל. באותה הזדמנות פגשנות בקלוד לאנצמן עצמו, ולקראת הצגתו של הסרט בישראל, בחודשים הקרובים, אנו מביאים ראיון עמו, על סרט בלתי-רגיל זה ועל דרכי הכנתו.

שואה כמו רכבת

דן פיינרו משוחח עם קלוד לאנצמן

האם בתחילת העבודה, הית מודע לכך שלפניך עבודת הכנה שתתפרס על פני עשר שנים תמימות לסרט שהצגתו תימשך תשע וחצי שעות?

כאשר התחלתי לא ידעתי בדיוק מה יהיו ממדיו של הסרט, עם זאת, שיערתי שיהיה זה סרט ארוך ושהכנתו תימשך הרבה זמן, משום שאני מטבעי, אדם קפדן שבכנס לפרטים הקטנים ביותר של הנושא שבו אני מטפל. חזיתי מראש הפקה של ארבע או חמש שנים, אשר לאורך הסרט, לא היתה לי שום תחזית מדויקת. לאחר מעשה אני גאה מאד שהתעקשתי להיות אדון לזמני, בכל שלבי העבודה לא נכנעת ללחצים של משקיעים שדרשו תוצאות מהירות יותר; לא ויתרתי, לא הסכמתי להתפשר ועניתי לכולם שאין טעם לזרוז אותי. אסיים רק כאשר ייראה לי כי אכן מיציתי את הנושא.

האם לא חששת שסרט תעודי בגודל שכזה עשוי להפחיד את הצופים ובכך לבטל את עצם התפקיד שהוא צריך למלא?

אני רוצה להדגיש שאיני מתיחס ל"שואה" כאל סרט תעודי, בשום פנים ואופן לא. אני יודע שנהוג לחלק סרטים לקטגוריות באורח שרירותי. לפי חלוקה כזאת ועל פי החומרים שבהם השתמשתי, מקובל להאמין שמדובר בסרט תעודי. אבל במקרה זה מדובר בסרט דרמטי, שבו הגיבורים בעצמם מופיעים בתפקידים הראשיים, במקום שחקנים. גם עצם העובדה שאני חוזר שוב ושוב אל אותן דמויות לאורך כל הסרט, מצדיקה את טענתי.

סרט התובע עשר שנות עבודה, עשרות קילומטרים של חומר מצולם, מאות רבות של שעות עריכה - ודאי דורש השקעה נכבדה.

אכן, זאת היתה בעיה לכל אורך ההפקה. אני צריך להדגיש, שבעיני כל הפקה היא מאבק, אולם כשמדובר בסרט של תשע וחצי שעות, הרי זאת מלחמה טוטאלית. אינני זוכר רגע אחד שבו יכולתי לומר שאני רגוע מבחינה כלכלית. כאשר סיימתי את הסרט רבצו עליו חובות של קרוב ל-4 מליון פראנקים ואם לא אמצא דרך לכסותם מי יודע אם לא אמצא את עצמי יושב בכלא. לא אחת נאלצתי להפסיק את העבודה באמצע, מחוסר כסף, ואם אני צריך לחבר יחד את התקופות שבהם הייתי מובטל מאונס, אגיע לשנתיים בערך, מתוך עשר וחצי שנות עבודה. את הפקת "שואה" הייתי משווה לרכבת, שמדי פעם בפעם מממנים עלו עליה, נסעו בה כברת דרך

מסוימת, ומשנגמרו המשאבים שהיו בידם, ירדו ממנה ואחרים עלו במקומם. תפקידי היה לדאוג שתמיד יהיה מישהו ברכבת יחד אתי. צילמתי את הסרט בתנאים קשים מאד, במצלמה אחת בלבד, ובהתחשב במכנה המסובך מאד, החוסר המתמיד בממון הכביד עלי ביותר.

אכן, המבנה הוא אחד המרכיבים המדהימים ביותר של הסרט, והוא שמקנה לו אופי שונה ומקורי כל כך. האם ידעת מראש שאתה עומד לעמת את השלווה והדממה של האתרים שבהם היו פעם מחנות ההשמדה, כפי שהם נראים היום, עם הסיפורים מסמרי השיער של העדים שחיו את הזוועות? האם תכננת מראש להתחיל בסיפור מחיקת העקבות של השואה, שבה התחילו הנאצים לקראת סוף המלחמה, ולעבור רק לאחר מכן אל כל מה שקדם לכך?

עצם העובדה שצילמתי כליכך הרבה שעות את היערות, את הנופים ואת האבנים הדוממות בסרבלניקה, ועשיתי זאת בכל שעות היום והלילה ובכל עונות השנה, מלמדת שהמבנה של הסרט, מבחינה זאת, היה ברור לי מן הרגע הראשון. בדיוק כפי שהיה ברור לי שאשתמש רק בחומר שמתייחס לתקופתנו שלנו ואף בלא מטר אחד של צילומי ארכיון. זאת ועוד - שאלתי את כל העדים שלי אותן השאלות ובניתי את הסרט מסביב לכמה אובססיות נשנות והולכות: האובססיה של הקור והחורף הקשה, האובססיה של המזרח ומשמעות המושג "להישלח למזרח", או האובססיה של ההלם הראשוני, המוצאת ביטוי אצל הפולנים, שצפו מן הצד ברכבות הראשונות של היהודים שהגיעו אליהם, אצל היהודים שניצבו בפעם הראשונה מול האמת המחרידה, ואפילו אצל הגרמנים, כאשר התברר להם מה בדיוק מוטל עליהם לעשות.

כיצד התנהלו הראיונות? התרשמתי שהיו לך שלוש גישות שונות, אחת לפולנים, אחת ליהודים ואולי המדהימה ביותר - לגרמנים שעמם שוחחת על המעשים המחרידים ביותר שאפשר להעלות על הדעת, בקור רוח מוחלט.

הראיונות הם כמובן חלק חשוב ביותר בסרט הזה, דווקא משום היותם חריגים באופיים. אותו קורריות, הניכור שהזכרת, ריתק הרבה פסיכואנאליטיקנים, ושתי קבוצות מחקר נפרדות מכינות בימים אלה תיזות על "שואה" ועל הדרך שבה נערכו הראיונות בסרט. אני הרגשתי שמוטלת עלי חובה להעביר אינפורמציה. לשם כך, הייתי צריך לשלוט בעצמי לכל אורך הדרך ולא להישבר. אילו הנחתי לרגשותי לפרוץ החוצה, הייתי נכשל במשימתי.

הבעיות שלי, בפנייה למרואיינים, היו שונות ממקרה למקרה. בפולין, לדוגמה, ערכתי תחקיר ארוך מאד. נסעתי לשם מספר פעמים, הייתי אולי הראשון שחזר לאותם המקומות כדי לשאול שאלות נוספות. אולם בכל פעם שהרגשתי, תוך כדי עריכת התחקיר, שאני מתחיל לנגוע בעניין עצמו, חדלתי מיד ועברתי לנושא אחר, כי לא רציתי לפגוע בראשונות של העדות, כאשר תימסר לפני המצלמה.

לגבי העדים היהודיים נהגתי בצורה שונה לחלוטין. רציתי לדעת הכל מראש. ידעתי שרובצת עלי אחריות כבדה כשאני דורש מהם לשחזר שוב את אותה התקופה. הרגשתי שחובתי היא לנקות מכל חשד את כל אלה אשר אולצו עליידי הגרמנים להיות חלק מאותן פלוגות עבודה מיוחדות, והודות לכך שרדו בחיים. כמעט ונאלצתי להפוך אותם לשחקנים כאשר ביקשתי מהם לחזור בפני המצלמה על אותם הדברים שאמרו לי קודם לכן.

הנאצים - זה שוב סיפור אחר. קודם כל, הם לא ידעו כלל שהם מצולמים (לאנצמן מסרב להרחיב על כך את הדיבור, משום שהעניין כרוך בסיבוכים משפטיים אפשריים. ד.פ. חוץ מזה, הודעתי להם מראש, כי אין לי שום עניין לשמוע מניעים, תירוצים או הצטדקויות. איני שופט ואיני בא לדבר על מוסר. כל מה שאני מבקש, הוא לדעת כיצד פעלה מכונת ההשמדה, בתיאור הפרטים הקטנים ביותר.

האם לא התעוררו בך ספקות במשך כל הדרך הארוכה הזאת, שמא מעשיך מיותרים, או שפנית בכיוון לא נכון?

מובן שהיו לי ספקות. שאלתי את עצמי מה התכלית למעשי. הרי הכל יודעים כי ששה מיליון יהודים נכחדו בשואה. מה טעם יש בכל הפרטים הללו על רכבות, על לוחות זמנים, על מיקום מדויק של אתרים, למי זה בכלל עוזר? כי "שואה", זאת צריך לזכור, אינו סרט פילוסופי, אם

כבר, זה סרט של טופוגראף המצייר בקפדנות רבה מפה על כל פרטיה. אבל אני מודה שבמשך קרוב ל-11 שנים עבדתי כשאני נתון במעין מצב סהרורי, הרגשתי כאילו אין יותר מחיצות בין העבר להווה. הייתי המום כאשר גיליתי שיש עדיין בנמצא מקום בשם טרבלינקה, שיש שם תחנת רכבת, ושואנשים גרים שם. הרגשתי היתה שמקום כזה לא צריך להיות יותר. לכל אורך הסרט נמנעתי מכל גלישה אל רעיונות אבסטרקטיים או מטאפיזיים. יש יותר אמת בעדותו של נהג קטר המספר שהוא דחף את הקרונות לתוך מחנה ההשמדה עם הקטר שלו, ולא משך אותם, מכל הנסיונות הנשגבים לנתח ולהסביר את השואה.

גם מבחינה כלכלית היו לי רגעי יאוש רבים, שהרגשתי שאני בודד לגמרי במאבק הזה. היו לי אינספור הזדמנויות לצאת מן הפרוייקט הזה בכבוד, אבל לא עשיתי זאת. כאן הייתי רוצה להדגיש, שבמקור כל הסרט הזה היתה מדינת ישראל. אחרי שעשיתי את "ישראל, מדוע?" פנו אלי גורמים ישראלים והציעו שאעשה את "שואה" והייתי רוצה להודות לכל אלה שסייעו לי. אמנם לא יכלו להישאר עמי עד הסוף, אבל יתכן מאד שבלעדיהם, לא היתה התחלה.

מה בקשר לטענות של הפולנים המתלוננים שהסרט מעוות את צורת התייחסותם ליהודים?

ראשית, לא הסרט הוא שמציג את דמות הפולנים, אלא הפולנים עצמם. אני לא המצאתי את אותם האיכרים המדברים למצלמה, ואני לא בדיתי את העדויות שלהם. אלה היו אנשים שגרו בשכנות למחנות ההשמדה, שידעו את הכל, ראו את הכל, יכלו להריח את הכל, כי פולין כולה הסריחה עד השמיים באותם הימים. אם הם משמיעים הערות אנטישמיות, לא אני שמתן אותם בפיהם. חוץ מזה, יש בסרט גם פולנים שאני מאד מכבד, כמו נציג ממשלת פולין החי היום בגלות, או אותו נהג קטר שהזכרתי קודם לכן. אם כבר, צריך לומר שמערכת היחסים בין הסרט "שואה" לפולין, היתה סבוכה מאד. כל הממשלה שם צפתה בסרט וגנרל יארוזלסקי שיגר אלי שליח עם בקשה שארשה את הקרנת אותם קטעים הנוגעים לפולין בלבד, בטלוויזיה הפולנית. סירבתי ודרשתי שיציגו את הסרט כולו, או שלא יציגו אותו כלל. הפשרה שאליה הגענו בסופו של דבר היתה, שהטלוויזיה תציג קטעים בלבד, ואילו הסרט השלם יוצג בבתי קולנוע בוורשה ובקראקוב. לזאת הסכמתי. לאחר מכן היו שם עוד כל מיני תרגילי תעמולה למיניהם נגד הסרט, אבל אני צריך לומר, שהרגשתי היא כי גנרל יארוזלסקי אינו אנטישמי. לעומת זאת, שר החוץ לשעבר, אולשובסקי, שהחל את מסע התעמולה נגד "שואה" הוא בהחלט כזה, ולפי האינפורמציות שבידי, זאת היתה הסיבה לפיטוריו מן הממשלה.

מה משמעות הצגת הסרט בגרמניה, לגביך?

לדעתי, "שואה" יהיה הסרט אשר ישחרר את המצפון הגרמני מכבליו, כי זה סרט שאינו מותיר שום זיק של אור לגבי העבר, סרט שאין בו רמז של נחמה אפשרית לגרמנים, סרט שאינו מרשה לשום אדם אחראי אפשרות של הזדהות, סרט שאחריו אין מנוס אלא להתמודד עם העובדות כפי שהן, בלי תירוצים, בלי אמתלות, בלי מרחב נסיגה.

ולבסוף, מדוע החלטת לקרוא לסרט בשם עברי, שאין לו ודאי משמעות לגבי כל מי שאינו דובר את השפה?

השם היווה בעיה קשה, וגם מסובכת. במשך שנים לא ידעתי כלל כיצד אקרא לסרט, השתמשתי בשם זמני, "מוות בשדות" משחק מלים, כי בצרפת המלה "שרה" (champ) מתייחסת לא רק לאתר כפרי, ובכך לתאר לא רק את המקום בו התרחשה השואה, אלא גם את מחנות ההשמדה. מאוחר יותר, שקלתי לקרוא לסרט "המקום והמלה" משום שכל הסרט מעמת מקומות ואתרים עם מלים, דברים שנאמרים בעל פה. אבל בסופו של דבר החלטתי ש"שואה" זאת מלה מסתורית, חריפה, מלאת עוצמה, ומן הרגע שהחלטתי לבחור בה, לא הרגשתי אפילו צורך להסביר מה משמעותה. במובן מסוים, אין זה אלא מן הצדק שמלה עברית תשמש שם לסרט זה, בעיני, זה היה חשוב מאד. ■

הראיון עם קלוד לאנצמן הוקלט בפסטיבל הסרטים בברלין, פברואר 1986. קטעים ממנו שודרו בתכנית "הקול קולנוע" בקול ישראל.